

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA OSMANLI ABD İLİŞKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Kadir KASALAK*

Öz

Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri resmi olarak 1830 yılında imzalanan “Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşması” na dayanır. ABD’li misyonerlerin Osmanlı ülkesine gelmesi, toplumsal ilişkiler bakımından önemli olmuştur. Monroe doktrini çerçevesinde süren ilişkiler 19.yy da iyi sayılabilecek bir biçimde devam ederken; özellikle 19.yy sonları, 20.yy başlarında ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ermeni olayları, Woodrow Wilson’un İslam ve Türk düşmanlığı politikalarıyla bozulmuştur. Savaş yıllarında; Osmanlı Devleti ile farklı cephelerde bulunmaları, kapitülasyonları Osmanlı’nın tek taraflı kaldırması bu ilişkinin bozulmasında diğer önemli etkenler olmuştur. Ülkeler arasındaki uzaklık bu ilişkilerdeki problemlerin çok üst seviyeye tırmanmamasında geçici bir sürede rahatlama sağlamıştır. Ancak, I.Dünya savaşı sonrası Paris barış konferansındaki takip edilen politikalar savaş öncesi dönemin ürünü olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı ABD İlişkileri, Woodrow Wilson, ABD’li misyonerler, Ermeniler.

OTTOMAN AND U.S. RELATIONS IN THE FIRST WORLD WAR YEARS

Abstract

United States Relations with the Ottoman Empire in 1830 as the official "Treaty of commerce and navigation" based on. American missionaries to come to the Ottoman Empire, has been important in terms of social relations. Monroe Doctrine in the 19th century with in the context of the relationship in a manner that can be considered a good while; especially 19th Century breaks, and at the beginning of the 20th Century Armenian events during the First World War, Woodrow Wilson's Muslim and anti-Turkish policies is corrupted. During the war years; There are different fronts with the Ottoman Empire, the Ottoman capitulations unilaterally removing other important factors in the deterioration of the relationship has been.

* Süleyman Demirel üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
e mail:kadirkasalak@sdu.edu.tr

The distance between countries a very high level of problems in this relationship for climbing Temporarily provide relief in. However, after World War I peace conference in Paris followed the policies of the product showed that the pre-war period.

Keywords: Great War (First World War), Ottoman US Relations, Woodrow Wilson, American missionaries, Armenians.

1. Birinci Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Devleti ile Amerika

Birleşik Devletleri İlişkileri:

Osmanlı Devleti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında ilk görüşmeler 1799 yılına dayanmakla birlikte; 7 Mayıs 1830'da ABD ile Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan ticaret ve denizcilik anlaşması daha sonraki resmî diplomatik ilişkilerin de dayanağını oluşturmuştur. 1831 yılı Nisan ayında Amerika Birleşik Devletleri İstanbul maslahatgüzarını atamıştır. 1906 yılında ise büyük elçiliğe yükseltilmiştir.

ABD iç savaşının yaşanmaya başlandığı yıllarda, ABD'nin İstanbul büyükelçisi görevini yürüten James Williams da istifasını sunmuş ve Güney kuvvetlerine katılmak üzere ülkesine dönmüştür. Yerine 1861 yılında atanan Joy Morris Osmanlı Devleti'nin Kuzey kuvvetlerini desteklemesi için girişimlerde bulunmuştur ve ABD ile Osmanlı Devleti arasındaki bağları kuvvetlendirmiştir. ABD'nin yaşadığı "İç Savaş" döneminin ardından ilişkiler oldukça iyi seyretmiş hatta ABD ile yapılan silah ticareti 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı öncesi en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bu dönemde yaşanan Osmanlı Amerika Birleşik Devletleri yakınlaşması sonucu, uzun süredir planlanan Washington büyükelçiliği de açılmış, 2 Nisan 1867 yılında, Sultan Abdülaziz tarafından, eşi bir Amerikalı olan Fransız asıllı Bulak (Edward Blacque) Bey elçi olarak ABD'ye atanmıştır.¹

Amerika Birleşik Devletleri'nin Osmanlı Devleti ile ilişkilerinde özellikle XIX. yüzyılda misyonerlik faaliyetleri önemli yer tutmuştur. Congregational, Dutcuh Reformed ve Presbyterian kiliselerinin desteklendiği misyoner kuruluşu "Amerikan Board of Commissioners of Foreign Missions", 1820 yıllarında Osmanlı Devleti için çalışmalarına başlamıştı. 1870'li yıllardan sonra bu üç Amerikan kilisesinin yolları birbirinden ayrılmıştı. Congregational Kilisesi bilhassa Anadolu ve Rumeli'nin yükümlülüğünü tek başına alırken, Presbyterian Kilisesi de Lübnan ve Suriye'ye sahip çıkmıştır.² XX.

¹ Akdes Nimet Kurat, "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikalıkları", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.8, Ankara, 1967, s. 360-361.

² J.C.Hurewitz,"Türk-Amerikan İlişkileri ve Atatürk", *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul, 1983,s.494.

yüzyıl başlarına kadar iki misyoner kuruluşu da kendi alanlarında ilk ve orta öğrenim ağını kurmuşlardı. Bunların tepesinde de İstanbul'daki Robert College (1863) ve Constantinople College for Women (Konstantinopolis Kadınlar Koleji-1890). İzmir'deki international College (Uluslar Arası Kolej-1903) ve Beyrut'taki Suriye Protestan Koleji vardı.³

ABD'nin kendi coğrafyasından oldukça uzakta bulunan Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren şark meselesinin bazı boyutları ile ilgilenmeye başlaması, iki ülke arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemde başlamasına sebep olmuştur. Amerikan misyonerlerin Osmanlı topraklarında meydana gelen bazı milliyetçi akımlara açık bir biçimde destek vermesi, Amerikan iç basınında Türkler hakkında yanlış bilgilendirme yapılması ile olumsuz kamuoyu oluşturulması "Korkunç Türk - Terrible Turk" imajının doğmasına ve yerleşmesine sebebiyet vermiş ve bu durum ilişkilerdeki hareket iyice yavaşlamıştır. Anadolu'daki Müslüman halkın Protestanlaştırılması için önemli faaliyetlerde bulunan ABD'li misyonerlerden Tilman Trowbridge'ın 1858'de kaleme aldığı "Ermenistan'da Bir Geziden Notlar" isimli raporda kullanılan cümle dikkat çekicidir: "Türklerin gerek insan olarak kendileri gerekse de tüm toplumsal kurumları ilkeldir. Türkler Hıristiyanlaştırılmadıkça ve tüm kurumları batılılaştırılmadıkça kurtuluş yoktur."⁴

Osmanlı Devleti, misyonerlerin bu faaliyetlerine karşı 19. yüzyılın sonlarına doğru etkili tedbirler almaya çalışırken başta ABD olmak üzere batılı devletlerin konsolosluk düzeyinde diplomatik tepkisine de yol açmıştı.

Osmanlı Devleti'nden Amerika Birleşik Devletleri'ne 1890'larda özellikle 1900-1914 yılları arasında 300.000'e yakın göç eden insanın sadece yüzde beşten daha azı Türk ve Müslüman'dı. Anadolu'dan ve İstanbul'dan yaklaşık 75.000 Rum ve 40.000 Ermeni'nin bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleştiği tahmin edilmektedir. Bunlardan başka Rus-Ortodoks cemaatin Arapça konuşan üyelerinden 70.000 Lübnanlı ve Suriyeli de ABD'ye giderken, son olarak da Selânik ve İstanbul'dan 10.000 Yahudi de Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşmişti.⁵

ABD Osmanlı Devleti'ne karşı geleneksel politikasını 19.yüzyıl sonlarına doğru değiştirerek, Orta Doğu'nun sahip olduğu petrol gibi değerli materyallere olan ihtiyacı nedeniyle, İngiltere ve Almanya ile çıkar çatışmalarına girmiş, Osmanlı'da tren yolu inşaatı ve doğal kaynaklarla ilgilenen

³ A.g.e.,s.494.

⁴ Cavidan Mordoğan, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kriz Diplomasisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010,s.26.

⁵ Hurewitz, a.g.e., s.494.

Amerikalıları desteklemiştir. Değişen bu politikanın en önemli temsilcisi Osmanlı'daki ekonomik fırsatları 1900 yılından beri aktif şekilde takip eden Amiral Colby M. Chester olmuştur. Bu faaliyetleri yürütmek için 1909 yılında Chester ve bazı Amerikalılar "Ottoman-American Development Company" (Osmanlı-Amerikan Gelişim Şirketi)'yi kurmuşlardır. 1909 yılında Nafia Vekâleti (bu günkü adıyla "ulaştırma bakanlığı") ile Amerikan hükümetinin desteğini de arkasına alarak projesini imzalatan Chester, İki yıl boyunca dönemin Osmanlı Hükümeti ile parlamentosunun da onayını almaya çalışmış, fakat Osmanlı'nın iç meseleleri, Almanya'nın etkisiyle ve arka arkaya gelen savaşlar sebebiyle amacında başarılı olamamıştır.⁶ Ortaya çıkan bu durum, Amerika'nın geleneksel "Osmanlı Devleti'nin bütün sorunlarından ve paylaşımından uzak durma" politikasına dönmesine sebep olmuştur. Bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti topraklarında faaliyet gösteren Amerikalı diplomatların temel amaçları, Osmanlı ve Amerika arasındaki ticaretin geliştirilmesi ve Osmanlı topraklarındaki misyoner faaliyetlerinin korunmasının güvenli bir şekilde yürütülmesi olmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri de genel olarak Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki Hristiyan (Ermeni, Bulgar ve diğerleri) azınlıklarla ilgilenmesine rağmen, Osmanlı Devleti'ne karşı Monroe doktrini⁷ çerçevesinde bir siyaset takip ediyordu. Geleneksel olarak Orta Doğu sorunuyla pek ilgilenmiyordu. En çok ilgilendiği hususlar misyoner çalışmaları, az sayıda kuru üzüm, tütün, eliş gibi önemsiz ticaret faaliyetleri idi. Boğazlar konusunda

⁶ Esmâ Torun, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, S.5, Ankara Genel Kurmay Basımevi, Ankara, Temmuz 2005, s.230.

⁷ Monroe Doktrini: 1815 yılından sonra Amerika kıtasındaki bağımsızlık hareketlerini bastırmak amacıyla Fransa, Rusya ve İngiltere gibi ülkeler faaliyete geçtiler. Bilhassa amaçları İspanya'nın yerini almak, sömürge kaynaklarına sahip olmaktı. Avrupa'daki bu gelişmeleri Amerika Birleşik Devletleri endişe ile izlemeye başlamıştı. Bağımsızlığını kazandıktan beri Avrupa'dan uzak durmaya çalışmıştı. Avrupa ülkelerinin sömürge edinme arzuları. Amerika Birleşik Devletleri'ni de olumsuz yönde etkileyecek, Avrupa'nın politik oyunlarına çekilmiş olacaktı. Özetle, Birleşik Amerika Avrupa'dan kaçarken. Avrupa Amerika'nın peşini bırakmıyordu.

Bu durumu Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliği bakımından tehlikeli bulan Cumhurbaşkanı James Monroe, 2 Aralık 1823 günü Amerikan Kongresine bir mesaj gönderdi. Bu mesajında Başkan Monroe, Amerikan dış politikasının iki temel noktasını belirlerken kongreden de bunun onayını istiyordu. Bu iki temel nokta şu şekilde idi: a) Cumhurbaşkanı James Monroe'ya göre, Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'nın işlerine karışmayacaktır. Buna karşılık, Avrupa devletlerinin Amerika kıt'alarının iç işlerine karışmamalarını isterken Amerika kıt'asından uzak durmasını istemektedir.

b) Amerika'nın bu isteğine rağmen, eğer herhangi bir Avrupa devleti Amerika'ya ayak basar ve bu kıta'larda bir sömürgecilik teşebbüsünde bulunursa Amerika Birleşik Devletleri bu hareketi düşmanca bir hareket sayacak Avrupa devletleri Birleşik Amerika'yı karşısında bulacaktır. Bu doktrin sonucunda Latin Amerika ülkeleri de bağımsızlıklarını kazanmıştı.

kendi ticaret gemilerinin geçişi ile ilgilenirken, boğazların savaş zamanlarına ait önemli sorunlarını ise Avrupa devletlerine bırakmaktaydı.⁸

Amerika Birleşik Devletleri'nin Monroe doktrinine bağlılığının bir örneği Osmanlı Devleti'ne karşı 1913 yılında yaşanmıştır. 1913 yılında Balkan Savaşları esnasında Türkiye'de Amerikan elçisi olarak bulunan Morgenthau, İstanbul'da Hristiyanlara baskı yapıldığını belirterek, bu tehlikeyi önlemek üzere Türkiye'de uluslar arası donanma sayısının çoğalmakta olduğunu belirterek İstanbul'a Amerikan savaş gemisi gelmediği takdirde Amerikan vatandaşlarının korunmasının yabancılara bırakılacağı bildiriliyordu. Fakat Amerikan Dışişleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç politikasına karışmak anlamına geleceği düşüncesiyle bunu uygun bulmamıştı.⁹

Morgenthau Osmanlı Devleti ile ilgili büyük devletlerin plânlarını isabetli bir biçimde anlatmaktaydı. Ona göre "İngiltere, Türkiye'ye daha çok borç vererek, buna karşılık Türk-İran sınırı için bir anlaşma ile Mezopotamya'nın güney bölgesinde daha çok etkili olmak; Almanya, eskisinden daha hafif koşullarla daha fazla demir yolu imtiyazı ve kendi çalışma ve işletmeleri üzerinde daha büyük bir denetim hakkı almak; Rusya, doğu sınırları üzerinde anlaşmaya varmak; Fransa Suriye'deki çıkarları etrafında daha geniş imtiyaz ve anlayış gibi ayrıcalıklar elde etmek istemektedir."¹⁰

Yani ilişkiler savaş öncesi yavaş yavaş bozulmaya başlamış, bu ilişkileri bozan da ABD'li yetkililer olmuştur. Bu ilişkilerin bozulmasındaki en temel noktaların başında ticaretten ziyade Osmanlı Devleti'nin iç problemlerinin kaşınması dikkat çekicidir.

2. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı ABD İlişkileri:

Amerika Birleşik Devletleri Osmanlı Devleti'ne karşı politikasını Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasından sonra da pek değiştirmemiştir. Yani Monroe doktrinine bağlılığını sürdürmüştür diyebiliriz. Birinci Dünya Savaşı çıkmış olmasına rağmen tarafsızlığını sürdüren Osmanlı Devleti ile ilgili olarak 1914 yılında Amerikan Büyük Elçisi Morgenthau şunları söylüyordu: "ABD politik her türlü amaçtan uzak olarak ve yalnız insancıl duygularla savaşın yayılmasını istememektedir ve içtenlikle inanmaktadır ki, Türkiye bile aynı ilkelerden duyulanarak kendi ulusal çıkarlarını tarafsızlıkta bulacaktır."¹¹

⁸ Laurence Evans; *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, Milliyet Yayınları, s. 16.

⁹ A.g.e.,s.23.

¹⁰ A.g.e.,s.19.

¹¹ Evans,a.g.e., s.23. (İstanbul Telgrafi, 26 Ağustos 1914, 763.721 1/348).

Amerika Birleşik Devletleri kesinlikle tarafsız kalma politikasını Osmanlı Devleti'ne karşı yürütürken, Osmanlı Devleti'nin tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırmasını kabul etmemiştir. Bununla birlikte İngiltere'nin Mısır üzerinde bir himaye yönetimi kurmasını da kabul etmemiştir.

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ve ABD arasındaki ilişkileri de kaçınılmaz şekilde etkilemiştir. Osmanlı İmparatorluğu savaşa katıldıktan sonra ABD, Osmanlı'ya karşı tarafsız bir politika yürütmüştür. Hatta Osmanlı savaşa girmeden önce ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Morgenthau ABD'nin çıkarlarının en iyi şekilde korunabilmesi için Osmanlı'nın savaşta tarafsız olmasının sağlanması gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla Morgenthau Osmanlı İçişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı'na Osmanlı'nın tarafsız kalması konusunda önemli uyarılarda bulunmuştur. Morgenthau'nun bu girişimlerde ne kadar samimi olduğu konusunda yukarıda da değinildiği gibi netlik yoktur. Elçinin Osmanlı'yı savaştan uzak tutmaya mı yoksa ABD'yi savaşın içine mi çekmeye çalıştığı belli değildir.

Morgenthau, Amerikan Hükümeti'ne Osmanlı hakkında göndermiş olduğu raporlarında İmparatorluğunda bulunan Amerikan vatandaşlarının hayatlarının tehlikede olduğuna ve bu tehdidin Osmanlı'nın savaşa girmesi halinde de devam edeceğine değinerek ABD'nin tedbir almasını bildirmiştir. Nitekim Osmanlı Devleti Rüstem Bey'in Amerika'yı terk etmesinden kısa bir süre sonra, 11 Kasım 1914'de İtilaf Devletleri'ne savaş ilan etmiştir ve bu durum ABD Hükümeti'nin Osmanlı topraklarında yaşayan vatandaşlarının özellikle de Ermenilere yardım adı altında yoğun faaliyet içerisinde olan misyonerlerinin akıbeti hakkında endişelenmesine sebep olmuştur.

Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri Osmanlı Devleti'ne karşı Monroe doktrinini uygular gözükyorsa da Başkan Wilson'un tamamıyla tarafsız olduğunu söylemek oldukça güçtür. Woodrow Wilson, 1912 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne başkan seçildikten kısa bir süre sonra elçilerin atanması konusu ele alındığı zaman Albay House, Morgenthau'yu Türkiye'ye elçi olarak atmasını önermiş Wilson'un da cevabı "Türkiye yok ki, göndermeye ne ihtiyaç var" olmuştur.¹² Bu görüş doğrultusunda, "Osmanlı İmparatorluğu'nun öteki devletlerce yok edilmesini kayıtsızlıkla karşıladık-tan sonra, Amerika Birleşik Devletleri yavaş yavaş aynı görüşü açıkça savunma durumuna girdi.¹³ Böylece daha ilk konuşmasında emperyalizme karşı olduğunu belirten Wilson, emperyalist bir savaş olan Birinci Dünya Savaşı'na geç de olsa girmekle sözünün sadece teoriden ibaret olduğunu da kanıtlıyordu. Hâlbuki Osmanlı Devleti yetkilileri; Osmanlı yetkilileri

¹² A.g.e.,s.25-27.

¹³ A.g.e.,s.29.

ABD'nin sempatisini kazanmak için ilk önce elçisi nezdinde faaliyetlere başlamıştı.

Bölgedeki gelişmelerden hükümetini haberdar eden ABD'nin İstanbul Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun muhtemelen gönlünü hoş tutmak için eşine ve kızına şefkat *nişan-ı hümayunu* verilmişti. Bununla da yetinmeyen yetkililer 10 Nisan 1916 tarihinde ilgili tüm mülkî amirlerden, ABD ile olan ilişkilere zarar vermemek için Amerikan vatandaşlarına nahoş muamelede bulunulmamasını, herhangi istenilmeyen bir duruma meydan verilmemesini ve karşılaşılabilecek muhtemel problemler hakkında derhal kendilerine bilgi verilmesini istemişlerdi. Osmanlı Hükümeti'nin ABD ile olan ilişkilere ne denli önem verdiği ve ABD'yi karşısına alacak hareketlerden kaçınmak için misyonerlere karşı nasıl temkinli davrandığı 12 Eylül 1915'te Urfa'da meydana gelen şu olay gözler önüne sermektedir:

Bölgede bulunan bir grup Ermeni, devriye gezen güvenlik güçlerine ateş açarak iki jandarmanın ölümüne sekizinin de yaralanmasına sebep olmuşlardı. Daha sonra Osmanlı kuvvetleri bunların üstüne gidince, söz konusu kişiler Urfa'da bulunan Amerikalı misyonerlerin binalarına sığınmışlardı. Bölgedeki askeri yetkililer, teslim olmayı reddeden Ermenilere karşı nasıl davranılacağını Hariciye Nezareti'nden sormuşlar, Hariciye Nezareti de vermiş olduğu yanıtta binada bulunan Amerikalıların kesinlikle zarar görmemesini istemişti. Çünkü yetkililere göre bu durum ABD'ye abartılarak aksettirilecek ve Osmanlı aleyhtarı çevrelerin de etkisiyle ABD ile olan ilişkilerin bozulmasına sebep olabilecekti. Bu nedenle Hariciye Nezareti binanın kuşatılarak suçluların dışarı çıkarılması gerektiği yönünde tavsiyede bulunmuştu. Görüldüğü gibi söz konusu dönemde Osmanlı yetkilileri iç güvenlik problemlerinde bile ABD ile olan ilişkileri göz önünde bulundurarak çözüm yolları üretmişlerdi.

Osmanlı yetkililerinin ABD vatandaşlarına karşı bu titiz tavrına rağmen misyonerlerin şüphe uyandıran hareketlerine daima dikkat çekilmiş ve yetkililer sık sık uyarılarak hareketlerinden kuşku duyulan Amerikalılar için bazı kısıtlamalar getirilmişti.¹⁴

Seçim sloganının "halkı savaşa sokmadı" şeklinde olması, Wilson'un 1916 yılında ABD başkanlığını kazanmasını sağlarken, tarafsızlığını sürdürebilmek için Senatoya 22 Ocak 1917'de bir mesaj sundu. "Zafersiz barış" önerisini taşıyan bu mesajında zoraki barışın toplumlara acılar, kin ve kötü

¹⁴ Fatih Gencer, "I.Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerikan Vatandaşlarına Yönelik Politikası" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1573/17068.pdf>, s.254.

anılardan başka bir şey getirmeyeceğini belirterek bütün ülkeleri "kuvvet dengesi" çevresinde değil "Milletler Cemiyeti" çevresinde toplanmaya çağırıyordu. Bütün ülkelerin birbirlerine karşı kuvvet rekabetinde uzaklaşarak, kendi kendilerini yönetim, silahlanmada kısıtlama ve denizlerin tarafsızlığı ilkelerinde birleşmelerini istiyordu.¹⁵ Sözde savaşa karşı olmasına rağmen Wilson 1917'de savaşa girme kararı verdi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesini etkileyen olayların başında, Almanya'nın İngiltere ile birbirlerine uyguladıkları abluka ve her türlü ticaret- ulaşım yardımı, denizlerden engelleme taktiği sonunda başlayan denizaltı savaşı gelmekteydi. 1915 yılında iki Amerika yolcu gemisi, Lusitania ve Arabic, Alman denizaltıları tarafından batırılmış ve pek çok Amerikan yurttaşı da hayatını kaybederken Almanya Amerika Birleşik Devletleri'nin sert notasına muhatap olmuştur. Almanya, olayın tekrar etmeyeceğini belirtirken, çok geçmeden 1916'da bu kez Sussex adlı yolcu gemisi içinde pek çok Amerikalı sivil yolcuyla birlikte batırıldı. Amerikan-Alman ilişkileri de çok gergin bir aşamaya girdi.¹⁶

Amerika'yı savaşa iten bir başka olay da Almanların Amerika ile ilişkileri pek iyi olmayan Meksika ile dostluk geliştirmesi, bu dostluğa Japonya'yı da katıp Amerika Birleşik Devletleri'ne cephe almasıydı. Ayrıca Meksika'yı, New Meksika, Arizona ve Texas eyaletlerini Amerika'dan alıp kendi topraklarına katmaya teşvik eden bir belge olan Alman Dışişleri Bakanı Zimmerman'ın telgrafı, İngilizlerin eline geçmişti.¹⁷

Bunların yanında bir başka neden de, Amerikalıların savaşta daha başlangıçtan beri şiddetle bir tarafı tutmaları idi. Halkın büyük çoğunluğu İngiltere, Fransa ve Belçika'nın kazanmasını istemekteydi. İngiliz halkı ile Amerikalılar arasında yüzlerce kültür, gelenek, ortak müesseseler ve görüş bağı mevcuttu. Amerikan ihtilâlinde Fransız yardımı hatırası ve Fransızlarla Belçikalıların Alman taarruzu karşısında kahramanca mukavemeti için yapılan hazırlık da az değildi.¹⁸

Bu üç neden yanında, Almanların hükümet ve cemiyet işlerinde mutlakîyetçilik taraftarı oldukları, Avrupa'ya hâkim olurlarsa ergeç demokratik Amerika ile ihtilâfa düşecekleri endişesi de önemli bir nedendi.¹⁹

¹⁵ Seçil Akgün, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu (Kurtuluş Savaşı Başlangıcında)* İstanbul 1981, s.36.

¹⁶ A.g.e., s.34.

¹⁷ A.g.e., s.35.

¹⁸ Allan Nevins – Henry Steele Commager, *Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*, Çeviren: Halil İnalçık, s.379.

¹⁹ A.g.e., s.380.

Ekonomik düşünceler de siyasî düşünceleri kuvvetlendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin tarafsızlığı süresince İtilâf devletlerine verdiği borç toplamı 2.626.821.544 doları bulmuştur.²⁰ Amerikan endüstrisi kendisini sür'atle İngiliz-Fransız harp ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde ayarlamış ve büyük kârlar sağlamıştır. Harpten önce İktisadî buhrandan kendini kurtaran Amerika, İngiltere ve Fransa'da pamuk, buğday ve domuzları için kârlı pazarlar buldu. Amerikan bankaları müttefikler için krediler açtı.²¹

Savaş yıllarında ABD ile ticari ilişkilerin sürdürüldüğü görülmektedir. İstanbul civarında bulunan beş altı konserve fabrikasının 1915 yılına kadar ABD'ye yıllık 6.000 liralık bamyâ ve bakla konserveyi ihraç ettiği hesaplanmıştır. Standart Oil Şirketi 1917 Şubat'ına kadar Osmanlı topraklarında faaliyetlerini sürdürmüş bu tarihten sonra şirketin başkan yardımcısı Herbert L. Pratt koşulların ağırlaşması sebebiyle Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerine son verdiklerini belirterek, çalışanlarını geri çağırma kararı almıştı. Ayrıca 21 Mart 1917 yılında Meclis-i Vükela'nın Beyrut'tan ABD'ye ihraç edilen şaraplardan %10 ihracat vergisi alınmasını karara bağlaması, ilişkilerin kesilmesine değin savaş yıllarının zor şartlarına rağmen ticari ilişkilerin sürdürüldüğünü göstermektedir. Ticari faaliyetlerin neredeyse durmasına rağmen Amerikan Elçisi Abram I. Elkus Türk- Amerikan ticari ilişkilerinin geleceğinden umutla bahsederek, özellikle bölgedeki altın rezervlerine Amerikalı ilgililerin dikkatini çekmişti.²²

Misyonerlerin Osmanlı yetkililerini kuşkulandırması ticaret erbabının da çeşitli kısıtlamalardan nasiplenmesine neden olmuştu. Nitekim Irning Curtis Gory ile William Paterson adlı iki işadamının Samsun'a tütün almak üzere gideceği haber verilmiş, Dâhiliye Nezareti konuyu ele alarak pek vaktisiz bir zamanda geldiklerinden farklı maksatları olabileceği sonucuna ulaşmış ve 7 Temmuz 1916'da bu iki şahsın memlekete alınmaması hususunda yetkilileri uyarmıştı.

İşte bu ekonomik nedenlerle siyasal ve kültürel nedenler bir araya gelince sözde tarafsız, barışçı Amerika Birleşik Devletleri yine barış adına 2 Nisan 1917'de Senatonun 6'ya 82, Temsilciler Meclisinin de 50'ye karşı 373 oyuyla ittifak devletlerine savaş ilân etti.²³ Amerika Birleşik Devletleri böylece Monroe doktrininden savaştan sonra dönmek üzere ayrılmış bulunuyordu. Amerika Birleşik Devletleri'nin İtilâf Devletleri yanında savaşa girmesi

²⁰ Akgün, *a.g.e.*, s.34.

²¹ A.Nevins – H.S.Commager, *a.g.e.*,s.380.

²² Fatih Gencer, "I.Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerikan Vatandaşlarına Yönelik Politikası" <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1573/17068.pdf>, s.259.

²³ Akgün, *a.g.e.*,s.37.

iç savaş dolayısıyla savaştan çekilen Rusya'nın yerini doldurması yanında, Amerika Birleşik Devletleri'nin taze kuvvetleri, 2 milyon askeriyle savaşa katılması yorgun ittifak devletlerinin savaşı kaybettiklerinin bir işareti olarak kabul edilmişti. Üstelik Amerikan ordusu savaşa yalnız sayı olarak katılmıyor, yıllardır savaşımlardan dolayı teknik alana eğilmemiş Avrupa devletlerinin karşısına teknik yeniliklerle çıkıyordu. Bununla birlikte ekonomik gücü de bunlara eklenince tamamen İtilâf Devletleri ağır basıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri savaşa katılınca Almanya ve Osmanlı Devleti ile doğal olarak ilişkilerini kesmekle birlikte ilişkiler düz bir şekilde devam etmiştir. 8 Şubat 1917'de ABD Elçisi Elkus ile Osmanlı Hariciye Nazırı, ilişkilerin kesilmesi hususunu görüşmüş ve Elkus şunlar söylemişti: "Türkiye'nin, her ne kadar müttefiki ile konuyu incelemesi gerekirse de bu, Türkiye'nin Amerika ile olan ilişkilerini kesmesi için akla yakın bir neden değildir."²⁴ Bu görüşmeden kısa bir süre sonra Başkan Wilson, 2 Nisan'da Kongreye başvurduğu zaman Osmanlı Hariciye Nazırını ziyaret eden Amerika Elçisi, Almanya ile Amerika Birleşik Devletleri arasında savaş patlak verirse Türkiye'nin ne yapacağı konusunda nazırı yokluyor. Nazır: "Amerika ve Türkiye, hatta eskiye göre daha çok dostturlar ve ben bu durumun sürüp gitmemesi için bir neden görmüyorum; bu nedenle de Türk Hükümeti'nin Amerika ile bir savaşa girmesini düşünmüyorum." diyor.²⁵ Osmanlı Hariciye Nazırından böyle olumlu bir cevap almasına rağmen Amerika Birleşik Devletleri elçisi gönderdiği raporda Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişini örnek göstererek güvenilemeyeceğini bildirir. Türkiye, 20 Nisan 1917'de Amerika ile diplomatik ilişkilerini kesmiş ve Amerikan çıkarlarının korunması İstanbul'daki İsveç Elçiliğine bırakılmıştı. Osmanlı Hükümeti, elçilik görevlilerine nezaket göstererek yetkililere ve Amerikan kurumlarına karşı tıpkı ilişkilerin kesilmesinden önceki gibi barış içinde yaşayan iki devlet işlemi yapılmasını emretmişti.²⁶

Amerika Birleşik Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında diplomatik ilişkiler bu şekilde kesilirken birkaç gün sonra Amerika'nın savaşta daha etkili olmasını sağlamak amacıyla İngiltere Dışişleri Bakanı Balfour, 21 Nisan'da Amerika'ya gelir.²⁷ Balfour, gerek Başkan Wilson, gerekse Dışişleri Müşaviri Hause ile çeşitli görüşmeler yapar. Bu görüşmelerde barış konuları ele alınırken, doğal olarak Osmanlı Devleti ile ilgili hususlar da görüşülmüştür. Hause kısaca bu konuda özetle şöyle demişti: "Bundan sonra İstanbul sorunu görüşüldü ve bu limanın uluslar arası olması konusunda görüş birli-

²⁴ Evans, *a.g.e.*,s.30.

²⁵ *A.g.e.*,s.32.

²⁶ *A.g.e.*,s.32.

²⁷ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, c.III,Ks.4, Ankara,1983, s.576.

ğine vardık. Bunun arkasından Boğaziçi'ni aşarak Anadolu'ya geçtik. Asıl bu noktadadır ki Bağlaşıklar arası gizli antlaşmalar bütün iştihalı açığa vurmaktadır. Onlar Ermenistan'da ve bu yarımadanın (Anadolu'nun) kuzeyinde Rusya'ya bir nüfuz bölgesi vermeyi kararlaştırmışlar, İngilizler Irak ile Mısır'a bitişik bölgeyi kendilerine ayırmış; Fransa ile İtalya da boğazlara kadar Küçük Asya'nın kalan kısımlarını paylaşmışlar."²⁸ 30 Nisan'da Balfour, Wilson ve Hause'la yemekte buluşarak aynı konuları görüşmüş, böylece Wilson da gizli anlaşmaları öğrenmiştir. Fakat daha sonra buluşarak aynı konuları görüşmüş, böylece Wilson da gizli anlaşmaları öğrenmiştir. Fakat daha sonra açıkladığı ve 14 noktada topladığı savaş amaçlarını yayınlarken bunları yok saymıştır.²⁹ Wilson bu dönemde yaptığı konuşmalarında daima İttifak Devletleri'ni Almanya'dan ayırma politikasını dile getirmiştir. Amerika'nın Bayrak Günü (Flag Day) olan 14 Haziran'da yaptığı konuşmada Almanya'ya karşı savaş açılma nedenlerini anlatarak Osmanlı Devleti ile ilgili şöyle diyordu:

" Alman dış politikasına egemen olan yöneticiler, kendi somut plân ve entrikalarını nasıl yürüteceklerini biliyorlar ve kuramsal görüşleri bir kenara iterek, işleri bildikleri gibi yönetiyorlardı. Onlar, Balkan tahtlarını Alman prensleriyle dolduruyorlar, Alman subaylarını Türkiye hizmetine vererek Türk ordusunu eğitiyorlar, Türk Hükûmeti'yle anlaşılıyorlar, Hindistan'da ve Mısır'da fesat ve baş kaldırma plânlarını olgunlaştırıyorlar, İran'ı ateşe veriyorlardı. Onların plânları, öz Orta Avrupa ile Akdeniz ötesinden Asya'nın kalbine, Alman askerî gücünü ve siyasal denetimini sağlayacak geniş bir kat çekmektedir. Şimdi bu hayret ve dehşet verici plânın büyük bir kısmını uygulamaya koyulmuş bulunmaktadır. Türk ordusu, Alman yönetiminde Almanya'ya hizmet etmiştir. Hiç kuşkusuz, bu hizmet kendi isteğiyle olmaktadır. İstanbul Limanında yatan savaş gemilerinin topları, Türk yöneticilerine, istedikleri gibi değil, ancak Berlin'den alacakları emre uygun olarak davranabileceklerini her gün hatırlatmaktadır. Hamburg'dan İran Körfezi'ne kadar ağ gerilmiştir..."³⁰

Wilson'un bu söylevi Amerika'nın Orta Doğu politikasını çizmekle birlikte, Osmanlı Devleti ile ayrı bir barış yapılamamıştı. Bu söylevinden önce Wilson House'un "ayıyı öldürmeden postunu paylaşmak" diye nitelendirdiği gizli antlaşmalardan Skyes Picot ve Londra Antlaşmaları'nı metinlerinden öğrenmişti. Tümü hakkında ise ancak Paris Barış Konferansı'nda bilgi sahibi oldu.³¹ Bu gizli anlaşmaların Rusya'yı ilgilendiren kısmı 22 Kasım 1917'de

²⁸ A.g.e.,s.579.

²⁹ A.g.e.,s.580.

³⁰ Evans, a.g.e., s.34.

³¹ Akgün, a.g.e., s.38.

Bolşevik Hükümeti tarafından açıklanırken, tamamı basında da New York Evening Post'ta 19 Ocak 1918'de, Manchester Guardian'da 11 Mayıs 1918'de, London Daily Tribüne'de haritalarıyla yayınlanmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'un Osmanlı Devleti'ne karşı düşünceleri hiç de olumlu değildir. Nitekim 10 Ekim'de Başkan, Kasım ayı içinde Buffalo'da toplanacak Amerika İşçi Federasyonunda vereceği söylevi hazırlarken Hause'a "Türkiye bütünüyle ortadan silinmeli ve ona uygulanacak işlem, barış konferansına bırakılmamalıdır" düşüncesinde olduğunu söyler.³² Hause da, "Eğer böyle bir işlem uygulanacaksa, Türkiye'yi galip devletler arasında paylaştırılmalı ve orada, ırklara göre özerk yönetimler kurulmalı" tezini ileri sürmüştü, Başkan da bunu kabul etmişti.³³

12 Kasım 1917'de verdiği söylevinde Wilson Almanya'nın savaşı çıkarmasını şiddetle eleştirirken sözü Bağdat-Berlin demir yoluna getirerek Almanya'nın amacının, Avusturya, Balkan ülkeleri ve Türkiye üzerinde baskı kurmak olduğunu belirtir.³⁴ Wilson 4 Aralık'ta Avusturya'ya savaş ilânı için Kongreye başvurur. Wilson bu başvurusunda Osmanlı Devleti ile Bulgaristan için benzeri işlemin uygulanmasının uygun olmayacağını önerir, bu öneri Senatonun Dışişleri Komisyonunda kınanır. Komisyon Başkanı bu konuda Bakan Lansing'den durumu aydınlatmasını istemiş o da uzunca bir cevap vermişti. Cevabında özetle, "Öbür bağlaşıklar bizden böyle bir savaş ilânı istemediler ve her hâlde Amerika bu sırada Doğu cephesine önemli birlikler gönderebilecek durumda değildir.

Bu bakımdan sorun şu iki yönüyle ele alınabilir: 1) Böyle bir savaş ilânının tinsel etkisi, 2) Amerika ile Türkiye'nin dolaylı olarak, birbirine verebilecekleri zararlar. Herkes biliyor ki, Türklerle Almanlar arasında epey çekişmeler vardır. Bizim savaş ilân etmemiz Türkiye'yi yalnız bırakır ve onu daha çok Almanya'nın egemenliği altına sokar. Türklerin Batı cephesinde birlikleri yoktur ve ülkelerimiz arasında doğrudan doğruya bir çarpışma beklenilmemektedir. Türkiye'nin Amerika'da pek az çıkarı vardır. Bizim ise orada çıkarlarımız pek çoktur, hele milyonlarca değeri olan eğitim kurumlarımız vardır. Bütün bunlar kapatılacak ve elimizden alınacaktır. Bu sırada okullarımız açıktır ve işlemektedir. Orada birçok Türk öğrenim görmektedir. Bu pek değerli etki elden gidecektir. Amerika'nın burada bulunan Türk uyrukluların davranışlarından bir korkusu yoktur. Gerçektense bunların çoğu Suriyeli, Hristiyan ve Ermeni'dir ve onların pek azı gerçek Türk'tür. Son

³² Evans, *a.g.e.*, s.36.

³³ *A.g.e.*,s.36.

³⁴ Bayur, *a.g.e.*,s.609.

olarak, eğer Türkiye'ye savaş ilân edersek o, buna yeni Hristiyan ve Yahudi toptan öldürmeleriyle karşılık verecektir." demişti.³⁵

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Lansing'in bu karşılığı, o sıralarda Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilân isteğini durdurmuş, fakat tamamıyla ortadan kaldırmamıştır. Nitekim ilkbaharda Senatoya, Türkiye ve Bulgaristan'a savaş açılması yolunda bir önerge sunulmuş bu önergenin görüşülmesi sırasında yapılan yazışmalarda İngiliz, Fransız ve İtalyan Hükümetleri Amerika'nın savaş ilân etmesinden yana olduklarını bildirirken, Lansing Wilson'a daha önce de belirttiği gibi aleyhte bir görüşü savunmuş Wilson da bu görüşü benimsemiştir. Başkanın görüşüne uyan kongre bu yoldaki önergeyi reddetmiştir.³⁶

Almanya'nın tüm İsrarlarına rağmen Amerika'ya savaş ilan etmeyen Osmanlı Devleti, müttefikine karşı savaşa giren bu devletle ilişkilerini daha uzun süre yürütememiştir. Bab-ı Âli, Ahmed Rüstem Bey'in Washington'u terk ermesinden sonra yerine atanan Abdülhak Hüseyin Bey'i İstanbul'a geri çağırması ve 20 Nisan 1917'de ABD büyükelçiliğine uzun süre için son bir nota vermiştir. Bu notadan sonra ABD İstanbul'daki büyükelçiliğini kapatmıştır. İki devlet arasında fiilen bir savaş yaşanmamıştır, ancak Osmanlı topraklarında ABD büyükelçiliğinin faaliyetlerini İsveç Elçiliği, Osmanlı'nın Amerika'daki elçilik işlerini ise, İspanya yürütmüştür.³⁷ ABD, özellikle Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın sıkıntılı yıllarında ABD'ye göç etmek isteyen başta Ermeniler ve Rumlar olmak üzere Osmanlı'nın gayrimüslim tebaasına kucak açmıştır. Böylece Amerika'nın Osmanlı Devleti ile savaşı önlenmiştir.

3. SONUÇ:

Osmanlı Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri, Ticari antlaşmayla başlamış olsa da; özellikle 19.yy daki misyonerlik faaliyetleri ile sürmüştür. Bu misyonerlik faaliyetleri Osmanlıyı önce parçalayıp sonra da ortadan kaldırmaya yönelik bir faaliyet olarak devam etmiştir. Bu durumda Osmanlı yöneticileri gerek Amerikalı vatandaşlar, gerekse kışkırttıkları Ermeni ve Rumlara karşı hoşgörülü, sağduyulu, itidalli ve tarafsız davranışlar da ABD ve müttefikleri bu tutumları olumlu karşılamadıkları gibi, kapitülasyonlar vasıtasıyla Osmanlı Devletini çökertmeye çalışmışlardır.

³⁵ A.g.e.,s.610.

³⁶ A.g.e.,s.611- 613.

³⁷ Bilal N Şimşir, "Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Washington Büyükelçiliği (1920-1927)", *Belleten*, XLI/162, Nisan 1997,s.277.

Osmanlı Devleti içerisinde milliyetçilik fikirlerini destekleyerek, eğitim kurumları ve misyonerlik faaliyetleri adı altında Osmanlı'nın "millet-i sadıka" olarak nitelendirdiği Ermeni ayaklanmaların çıkmasında yine Amerika Birleşik Devletleri önemli rol oynamıştır. Osmanlı Devletinin çıkarmış olduğu tehcir kanuna karşı Amerika Ermenilerini hem siyasal olarak korumuş, hem de ABD'nin kapılarını açmıştır. ABD'nin bu tutumunda Müslüman ve Türk düşmanlığı etkili olmuş, Wilson'un 1914 yılında Osmanlı Devletine Büyükelçi atanmasıyla ilgili fikri sorulduğunda; "Türkiye mi var da elçi atayacaksınız" demesi bu düşüncenin ürünüdür. I. Dünya Savaşından sonra toplanan Paris Barış Konferansında "Milletler Cemiyeti ve bu cemiyetin nizamnamesinde Manda sistemini kurdurması ve Wilson Prensipleri içinde 12. maddenin direkt Osmanlı Devleti ile ilgili olması da yine bu düşüncelerin ve sömürgeci yaklaşımların "elma şekeri" gibi sunulmak istenmesi, Amerika Birleşik Devletleri Genelkurmay Başkanı General Harbord'un Anadolu'daki tetkikleri ve nihayet "sevr antlaşması" da bu düşünce ve uygulamaların bir ürünüdür. Bunlarla birlikte barış görüşmeleri sırasında Birleşik Devletler Başkanı Woodrow Wilson Osmanlı barışı işlerine karışmaktan çekinmemiş hatta İzmir'e Yunanlıların çıkmasına razı olmuştur. Günümüzde 30 yıldır devam eden terör sorunlarının bu dönemlerdeki Osmanlı ABD ilişkilerinin ve ABD'nin takip ettiği politikalarının ürünü olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgün, Seçil, **General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu (Kurtuluş Savaşı Başlangıcında)** İstanbul 1981.
- Allan Nevins – Henry Steele Commager, *Amerika Birleşik Devletleri Tarihi*, Çeviren: Halil İnalçık.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, c.III, Ks.4, Ankara, 1983.
- Evans, Laurence, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914–1924)*, Milliyet Yayınları.
- Gencer, Fatih, "I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerikan Vatandaşlarına Yönelik Politikası"
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1573/17068.pdf>.
- Hurewitz J.C., "Türk-Amerikan İlişkileri ve Atatürk", *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, İstanbul, 1983.
- Kurat, Akdes Nimet, "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikalıkları", *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.5, S.8, Ankara, 1967.
- Mordoğan, Cavidan, *Türk-Amerikan İlişkilerinde Kriz Diplomasisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

Şimşir, Bilal N, “Türk-Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey’in Washington Büyükelçiliği (1920–1927), *Bellekten*, XLI/162, Nisan 1997.

Torun, Esmâ,“Türk-Amerikan İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*,S.5, Ankara Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 2005.

